

Elhunyt Lakatos Menyhért

Néhány éve, amikor éppen *Orsós* Jakab halál hírének kopogták szerte a sürgönygépek – hogy irodalmi jelentőségét érzékeltessem – azt találtam írni a róla szóló nekrológban, hogy személye az volt a magyarországi beás cigányoknak, mint *Farkas* Kálmán a romungróknak és *Lakatos* Menyhért a lováriaknak. Azóta már Kálmán bácsi is idehagyott minket, s most a harmadik oszlop, Menyus bácsi is kidőlt. Persze tarozom azzal az igazságnak, hogy akkor írt példázatomban bizony sánta volt. Lakatos Menyhért az egész hazai cigány irodalom vezéralakja volt... Nyolcvankettedik évében, augusztus 21-ére virradóan érte a halál.

Íróként és költőként különösen büszke volt nemcsak arra, hogy születésnapja (1926. április 11-én született Vésztőn) egybe esik a Költészet Napjával, *József* Attila és *Márai* Sándor születésnapjával. Arra is rendkívül büszke volt, hogy – a közreműködésével – éppen a 66. születésnapján alakult meg Pécssett, a világ első roma gimnáziumának megteremtésére szövetkező Gandhi Alapítvány. Majd arra is, hogy – így hozta a sors – a 69. születésnapján alakult meg az első Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat. Gyakran emlegette, ennél szebb ajándékot soha sem remélt.

Írásaiból (főleg a „Füstös képek” című nagyregényéből) tudjuk, a véletlen, magát balszerencsének álcázva szegődött melléje. Annak köszönheti kivételes esélyhez jutását, s a cigányokra szabott életmódból való kitorését, hogy egy nem egészen szabályos hajtóvadász során a nagy tekintélyű és magas állású alkalmi vadász kiluggatta a bőrét. Az áhított vad helyett, őt kapta puszkavégre. Szorult helyzetéből aztán akként menekült ki, hogy a feljelentést elkerülendő, magára vállalta a kárvallott cigány kisfiú (a majdani Menyus bácsi) kitaníttatását. Tartotta is a szavát. A gimnáziumi tanulmányoknak csak a világháborút megelőző zajos – és oktalan túlbuzgó – helyi fajvédők vetettek egy időre véget. A háború után azonban elszántan folytatta a tanulást. Az érettségi után a műszaki pálya vonzotta magához. 1954-ben a nagykőrösi népi kollégium általános mérnöki szakán végzett, majd a szeghalmi járási tanács igazgatási osztályvezetője lett. 1955–62-ben Szarvason és Nagykőrösön üzemmérnöként dolgozott, 1964-től pedig annak a Cigány Téglagyárnak lett az igazgatója, amelynek megteremtéséről, működéséről, s sunyi és embertelen felszámolásáról az „Akik élni akartak” című regénye szól.

1966-ban kezdett publikálni a békési lapokban. A cigánysággal összefüggő társadalmi kérdésekről elmélkedett, eseményekről tudósított. 1969-től a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatócsoportjának ciganológiai munkatársa lett. Ott vég-

zett kutatói-konzulensi munkássága ismertté tette a nemzetközi tudományos életben. Olyan tekintélyt kölcsönzött neki, hogy a Cigány Világszövetség elnökhelyettesévé választották. 1973-tól vált szabadfoglalkozású íróvá, szépiróvá. (Amíg egy nemzetközi cigánykonferencián tartózkodott külföldön, lánya – a tudta nélkül – beküldte egy elbeszélését elbírálásra. Olyan toronymagasan nyerte meg az országos pályázatot, hogy munkáiért tüstént versenyezni kezdtek a különböző szerkesztőségek. „Alig győztem!” – panaszkodott később, bár panasz, az igazat megvallva, inkább erős büszkeségnek hatott.)

1988-ban a több évtizedes kényszerszünet után újjászervezett Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége elnökévé választották, de azon túl is – míg ereje engedte – számos magyarországi cigány társadalmi és kulturális szervezetben tevékenykedett. Írásait rendszeresen közölte a *Valóság*, a *Romano* Nyeveipe, a *Cigány Kritika*, a *Rom Som*, de megjelentek az *Élet és Irodalomban*, a *Faluban*, *Új Tükörben* is. Más folyóiratoknál is ünnepelt szerzőnek számított. 1977. márciusában az Állami Déryné Színház mutatta be az „Akik élni akarnak” című két részes színművét. Írásainak népszerűségét jól jellemzi, hogy néhány művét a nagy érdeklődésre tekintettel többször is kiadták. (A *Füstös képek* már a negyedik hazai kiadásánál jár, de idegen nyelvekre is átültették. Saját maga számolta meg: tavaly év végéig összesen tizenhat nyelven adták ki a műveit.)

A magyar irodalomba üstökösként berobbant *A Bari* Károly mellett – majd helyett is – ő volt az egyes számú cigány irodalmárunk. Ízesen, fordulatosan és rendkívül színesen írt. Máig a legolvasottabb roma szerző. Nagy sikert aratott forgatókönyvíróként is. Az ő tollából kerekedett a ma már legenda „Átok és szerelem” című tévéfilm. Mint annyi fiatal pályatársa, később maga is a hiányzó roma mítosz megteremtői körébe állt. Mesékkal próbálta felidézni a sosem volt, de mégis lehetett cigány világot. Az „Angárka és Busladarfi” (1978.); „A hét szakállas farkas” (1979.); valamint a sorozatnak szánt, de a kiadói akaratból az első kötet után megszakasztott „A hosszú éjszakák meséi” voltak ezek közül a legjelentősebb kísérletek. Utóbbiból csak „A paramisák ivadéka” meseregény készülhetett el, noha az 1979-es első kiadás után 1995-ben újra ki kellett adni, mert elfogyott és mégis egyre keresték.

Verseivel már csak élete alkonyán jelentkezett – igaz néhány nagyon jó költeménye már korábban helyet kapott a folyóiratokban, ám azok rendre feledésbe mentek. Először a „Fekete korall 2.” (1998.) című versválogatásban jelent meg csokorra való verse, ami ráébresztette az olvasókat, hogy költőként is számolni kell vele. Kisepikái alkotásaiból – novellái-

ból és elbeszéléseiből – az „Írószemmel 1974.” (1975.), a „Nomád katona” (1980.), az „Egyszer karolj át egy fát!” (1986.) és „Az idő szekerén” (1998.) antológiák szemezgettek. Életének utolsó két kötete „A titok” (1998.), elbeszéléseket és meséket, a „Tenyérből mond-tál jövődöt” (1999.) költeményeket tartalmazott.

Nemcsak a cigányság érezte magáénak, a többségi társadalom is nagyra tartotta. Munkásságáért 1976-ban Füst Milán-díjat, 1976-ban és 1993-ban József Attila-díjat kapott. A hazai cigányság kulturális életében és a magyar kultúra terén szerzett érdemeit 1986-ban a Munka Érdemrend Arany fokozatával, 1999-ben pedig a Magyar Köztársaság Babérkoszorújával ismerték el.

Halálával ugrásszerűen meg fog nőni tisztelői tábor. Távolról ugyanis mindig könnyebb volt tisztelni, mint közelről. Keményszavú, bátor, s indulatos kritikusa volt mindenféle politikai sandaságnak. Farkas Kálmán temetésén találkoztam vele utoljára. Nagyon keserűnek tűnt. Akkor már évek óta az volt. Azóta, hogy gyönyörű és megsüvegelendő naivitással meghívta a telkére magához a hazai cigány értelmiség legjelesebb személyiségeit, hogy bográcsai és boroskancsói mellett legalább egy minimális összefogás erejéig összebékítse őket. Valamiképp csillapítsa az egymásnak feszülő akaratokat, feloldja a körbesértések és kirekesztések keltette jeges hangulatot. Hitte, hogy tekintélyének latba vetésével elindíthat egy értelmes párbeszédet,

felfedeztetni a megkerülhetetlen egymásrautaltságot, a közös gyökereket. A látványos és szívének kedves összeborulás azonban elmaradt. Sokan nem el se mentek hozzá, hiába hívta őket. Akik ott voltak, azok is inkább csak előtte tisztelegtek, egymással továbbra sem keresték a kapcsolatokat. Ez a haláláig fáj neki. „Nincs más esély, mint az összefogás, különben végképp elveszünk” – emlegette többször is, konokreménységgel. Ott, Nyíregyházán már nagyon összetört volt. Nemcsak Farkas Kálmán, régi harcostársa elvesztése okán. Amíg tehette, s hívták, sorra látogatta a cigány fiatalok olvasótáborait, fontos volt neki a lelkeikért folyó küzdelem. Utolsó éveiben azonban – ezt is megélte – csakis a rosszabbnál jobb roma művészek álltak a fiatalok és a roma önkormányzatok kultúraszervezői érdeklődésének homlokterében.

Remélhetően most lelkifurdalással, de kötelességszerűen újra megkapja – ő és a még köztünk levő, de méltatlanul jóval kevésbé elismert *Choli Daróczi* József is – a saját népétől a küldetéses embereknek kijáró, megérdemelt s kötelező tiszteletet. Ha így lesz: Lakatos Menyhért újra élni és hatni kezd közöttünk. Ha nem: egyike lesz ő is a lexikonokba börtönzött szellemalakoknak, akik ugyan szép példákat adtak, mégis kénytelenek méltóbb utókorra, érdemesebb, értelmesebb utódokra, szellemi feltámadásra várni. Tegyük róla, nehogy így legyen!

Hegedűs Sándor

Idén tizenöt éves a Roma Magazin

A Magyar Televízió cigány kisebbségi magazinjának szerkesztője és a roma gyakornoki program egyik megvalósítója, *Joka Daróczi* János augusztus 20-án alkalmából magas rangú állami kitüntetést kapott *Lampert* Mónika szociális és munkaügyi minisztertől. Az MTV egyedülálló roma-programjának tavalyi végzősei ma már a köztelevízió különböző műsorainak munkatársai.

Daróczi János a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét vette át augusztus 15-én, szerdán a szociális és munkaügyi minisztertől a roma kisebbség helyzetének javítása, társadalmi kirekesztettségük valóságáig bemutatása, a diplomás roma fiatalok elektronikus médiában történő megjelenése érdekében kifejtett tevékenysége elismeréséül.

A most állami kitüntetéssel is elismert újságíró 2005-ben hozta létre *Klein* Judit kisebbségi szerkesztőségvezetővel közösen a Roma Produkciós Iroda Alapítványt (RPIA), amely feladatául tűzte ki a cigány származású újságírók létszámának növelését a magyar médiában. Az első ösztöndíjas programban végzetek ma már a Magyar Televízió *Kultúr-*

ház, Ablak, Képfény és *Szempont* szerkesztőségeiben dolgoznak, a 2007-ben kezdő öt cigány fiatal pedig télen fejezi be televíziós gyakornoki évét a Szabadság téren.

(A *Barátság* 2007/2. számában mutatta be az MTV programját és vezetőjét, *Joka Daróczi* Jánost. – A szerk.)